

H A I V E L S V I L J A M S S

Dienas, kas pārvērtā pasauli

Izšķiroši mirkļi pasaules vēsturē

Hywel Williams
DAYS THAT CHANGED THE WORLD

No angļu valodas tulkojusi *Māra Rūmniece*
Jura Karčevska vāka dizains

Picture Credits

The publishers would like to thank the following for permission to reproduce illustrations and photographs: Corbis: pp. 20, 25, 55, 70, 75, 90, 95, 110, 141, 146, 156, 161, 165, 170, 175, 185, 190, 195, 205, 216, 221, 226, 241, 247, 252; Japan Archive p. 80; Mary Evans Picture Library: pp. 5, 10, 15, 35, 40, 45, 60, 65, 100, 105, 115, 120, 125, 130, 135, 151; Getty Images: pp. 30, 50, 85, 180, 211, 231.

© Text copyright © Hywel Williams 2006
Design Copyright © Quercus Publishing Ltd 2006
Originally entitled DAYS THAT CHANGED THE WORLD
First published in the UK by Quercus Publishing Ltd

Vākam izmantota fotogrāfija no ©iStockphoto.com/Tom Grundy

ISBN 978-9984-859-13-2

© «Izdevniecība Avots», 2010
© J. Karčevskis, vāks, 2010
© M. Rūmniece, 2010

IEVADS

Vēstures straumes ir dziļas un bieži nav redzamas zem ikdienas notikumu plūsmas, un izsekot šo spēku uzplūdus un atplūdus cilvēces dzīvē ir vēsturnieka tikamais uzdevums. Tomēr ir mirklī, kad šīs straumes paceļas virspusē – to iedarbība bieži vien ir graujoša, reizēm savīļņojoša, taču vienmēr pārveidojoša –, lai izskaidrotu vēstures jēgu. Dienas, kad bijuši šādi mirklī, ir šīs grāmatas galvenais temats.

Piecdesmit dienas, ko esmu izraudzījies, aptver laikposmu no Atēnu civilizācijas attīstības piektajā gadsimtā pirms Kristus dzimšanas līdz mūsdienu krīzei attiecībās starp Rietumu un Vidējo Austrumu valstīm. Mana izvēle nenovēršami atspoguļo tāda Eiropas autora pieredzi, kas raksta angļu valodā 21. gadsimta sākumā. Taču fakts, ka vēsture atspoguļo personību, nepadara to tikai subjektīvu, un manas piecdesmit dienas ir izraudzītas to nenoliedzamās nozīmības un globālās ietekmes dēļ. Katra paaudze balstās uz saviem priekštečiem un iedomājas, ka saredz tālāk, tajā pašā laikā ir pateicību parādā senčiem. Mēs šajā laikā aizvien vairāk apzināmies saistību starp pasaules kontinentiem, un es ceru, ka attiecības starp Āziju un Eiropu, Āfriku un abām Amerikām ir attēlotas šajā grāmatā – «Dienas, kas pārvērtā pasauli».

Vēstures materiāls šajā divarpus tūkstošu gadu posmā ietver gan militārus triumfus, gan sakāves, reliģiskas atklāsmes un intelektuālas diskusijas, sociālas un politiskas revolūcijas, slepkavības un sazvērestības. Dažos gadījumos dienas notikumi iezīmē jaunas fāzes sākumu, piemēram, Kārļa Lielā kronēšana. Citas dienas norāda uz dižena laikmeta iezīmīgām beigām, kā Konstantinopoles krišana. Tomēr pasaules vēstures norises veido arī šķietami mazāk dramatiski notikumi un procesi, kuru nozīme kļuva skaidra daudz vēlāk. Tā nu starp dienām, kas pārvērtā pasauli, ietverti arī tādi notikumi kā Izaka Ņūtona universitātes studiju uzsākšana, Alberta Einšteina darba publikācija par speciālo relativitātes teoriju un Aleksandram Greiemam Bellam piešķirtais telefona patents.

Turpmākajās lappusēs ir daudz piemēru, kas liecina par cilvēku nežēlību un traģēdiju, vardarbīgu rīcību un stabiliem aizspriedumiem. Taču cilvēces vēsture, kas atklājas šajā rakstītā laika nogrieznī, parāda arī cilvēku gara enerģiju un spēju būt taisnīgiem. Verdzība, briesmas un neiecietība pastāv līdzās emancipācijai, jaunradei un enerģijai cilvēces vēstures annālēs.

Es ar prieku atzīstu, ka esmu pateicību parādā savai aģentei Džordžīnai Keipelai un Entonijam Čitemam, kurš ierosināja man uzrakstīt šo grāmatu. Redaktors Veins Deiviss palīdzēja ar gudru padomu, bet Viktorija Hakslija un Deivids Pikerings (otrajam izdevumam) vērīgi uzraudzīja un rūpīgi izvērtēja tekstu manuskripta rediģēšanas gaitā. Jebkādas saglabājušās kļūdas spriedumos vai izteiksmes nepilnības gulstas uz autora pleciem. Es gribētu veltīt šo grāmatu Frenka Džonsona (1943–2006) piemiņai un Virdžīnijai Freizerei.

Haivels Viljamss

Lielā piektdiena, ap 30. g. pēc Kr.

Jēzus Kristus sišana krustā

Kristīgās ēras aizsākums

Mocekļu asinīs dīgst baznīcas sēkla.

Tertuliāns (ap 155–230)

Jēzus Kristus piesišana krustā notika spriedzes pilnā gaisotnē Jeruzālemē ebreju Lieldienu nedēļā – ikgadējos svētkos, kad desmitiem tūkstošu ebreju ieradās pilsētā, lai svinētu atbrīvošanos no gūsta Ēģiptē. Tās pašas nedēļas sākumā Jēzus no Galilejas pilsētas Nācabetes, kuras nosaukums nozīmē «Jehova glābj», bija uz ēzeļa iejājis Jeruzālemē. Tas bija apzināti iedzīvināts Caharija Vecās Derības pareģojums, ka jūdi atradīs savu valdnieku un tas atjās ēzeļa mugurā par zīmi savai pazemībai. Viņu pavadošie sekotāji pasludināja Jēzu par «Dāvida dēlu» – tika uzskatīts, ka valdnieks Dāvids desmitajā gadsimtā pirms Kristus dzimšanas izveidojis apvienotu jūdu valsti ar galvaspilsētu Jeruzālemi. Vārds «Kristus», ko viņam piešķīra mācekļi, ir grieķu versija ebreju vārdam *Mesiah* vai *Messiah*, kas nozīmē «svaidītais». Tādējādi ap mūsu ēras 30. gadu gan Jeruzālemē, gan plašāk jūdu Palestīnā Jēzu uzskatīja par iesvaīdītu Dāvida pēcteci, kas atjaunos Izraēlu.

Kopā ar mācekļiem ieturējis ebreju Lieldienu maltīti, kuras laikā viņš nosauca maizi par «savu miesu» un vīnu – par «savas derības asinīm», Jēzus devās uz Olīvu kalnu skaitīt lūgšanas. Evaņģēlijos aprakstīts, kā Jēzu nodevis viens no viņa mācekļiem Jūda Iskariots, atvedot bruņotus vīrus, ko sūtījis augstais priesteris Kajafa, kuru satrauca liecības par Jēzus sagādātajiem draudiem sabiedriskajai kārtībai. Nogādāts Kajafas un viņa padomes (sinedrija) priekšā, Jēzus deva nenoteiktu atbildi uz jautājumu, vai uzskata sevi par «Dieva dēlu». Kajafam ar šādu zaimošanu bija gana, lai aizsūtītu Jēzu pie Poncija Pilāta, Romas pārvaldnieka Jūdejā, ar ieteikumu sist viņu krustā – tas bija visnežēlīgākais Senajā Romā pazīstamais soda veids. Iespējams, sinedrijs un Kajafa arī domāja, ka Jēzus sevi uzskatīja par «jūdu ķēniņu».

Evaņģēlijus, kur attēlota Pilāta neziņa, kā rīkoties turpmāk, iekrāso fakts, ka kristietība evaņģēliju sacerēšanas laikā pirmā gadsimta beigās bija strauji augoša reliģija, un tai vajadzēja būt labās attiecībās ar Romas varas iestādēm. Pilāts bija skarbs un raupjš cilvēks kā jebkurš cits Romas pārvaldnieks nemierīgā provincē. Beigās viņu atstādināja no amata, jo viņš bija pārsteidzīgi licis izpildīt nāvessodu vairākiem samariešiem. Viņam nekādā ziņā nebūtu grūti pavēlēt piesist krustā jūdu nemiera cēlāju kopā ar diviem kriminālnoziedzniekiem vietējā Golgātas kalnā.

Jēzu sita krustā, viņam galvā bija ērkšķu vainags, virs tā pielikts izsmejošs uzraksts ar titulu «Jūdu ķēniņš». Iespējams, līdz pat nāves brīdim Jēzus ticēja, ka nenovēršami iejauksies dievišķa vara, saskaņā ar jūdu eshatoloģiju, ko viņš ar savu mūža darbu bija iedzīvinājis un padarījis par bīstamu draudu Romas politiskajai kārtībai. Viņa pēdējie pierakstītie vārdi bija: «Mans kungs, mans kungs, kāpēc Tu esi mani atstājis?»

1519. gada 20. septembris

Magelāns dodas uz Dienvidameriku

Pirmais ceļojums apkārt zemeslodei

*Dažiem mūsu vīriem augšzobu un apakšzobu smaganas
pietūka tik ļoti, ka viņi nevarēja ēst... un tādēļ nomira.*

Antonio Pigafeta (ap 1491 – ap 1534), izdzīvojušais

1976. gada 3. februāris

Viljama Henrija Geitsa III nākšana pie varas

Microsoft ietekme

*Nav nekāda globālā ciemata. Vairākums plašsaziņas
līdzekļu sakņojas nacionālajā un vietējā kultūrā.*

Ruperts Mērdoks, Austrālijas-Amerikas mediju magnāts, *Business
Review Weekly*, 1989. gada 17. novembrī

Divdesmitgadīgais jauneklis, kas nesen bija pametis studijas Hārvarda Universitātē, jutās nikns. Bils Geitss atklātā vēstulē 1976. gada 3. februārī citiem entuziastiem vēstīja, ka, lai gan viņi pieņēma faktu, ka «dzelži» jāpērk, «jūs lielākoties zogat programmas» un līdz ar to «izdarāt zādzību». Konkrēti viņš dusmojās par to, ka *Altair Basic* – šo programmu viņš bija nesen izstrādājis kopā ar draugu Polu Dž. Allenu – lietotāji nemaksāja autoriem pienākošos honorāru. Viņa reakcija nodrošināja to, ka informācijas revolūcijas sākumposmā dominēja monopols. Geitsa firma *Microsoft* īstenoja «slēgta avota» politiku, liedzot pieeju savu datorprogrammu kodam un tādējādi neļaujot lietotājiem pārveidot programmas. Līdz 21. gadsimta sākumam Geitsa firmas vērtība sasniedza ap 50 miljardu dolāru, un *Microsoft* dominējošais stāvoklis tirgū bija pārvērtis darba apstākļus, kā arī brīvā laika pavadīšanas ieradumus visā pasaulē.

Ceļš uz bagātību

Datori bija Geitsa hobijs kopš bērnības, un 1975. gadā viņš sāka strādāt kopā ar Allenu, draugu no vidusskolas laikiem Sietlā, pie programmnodrošinājuma izstrādes mikrodatoriem, ko tolaik sāka pārdot. Šajos mikrodatoros bija viens čips, kas apvienoja visus informācijas, loģiskos un aritmētiskos procesus, un pieauga šo datoru sarežģītība un spēja apstrādāt informāciju. Divdesmitā gadsimta 80. gados tie bija personālo datoru sistēmu un darbstaciju pamatā, kā arī tika izmantoti dažādās citās ierīcēs, sākot ar videospēlēm un beidzot ar militāro elektroniku.

Radošums, jauninājumi un uzņēmība bija īpašības, ko sludināja «informācijas laikmeta» aizstāvji un piesauca vadības guru, kuru mācībgrāmatas kļuva par laikmeta svētajiem tekstiem. Bet Geitss un Allens ceļu uz miljardieru statusu uzsāka, attīstot sistēmu, nevis izgudrojot to. Viņi izvēlējās *BASIC*, programmēšanas valodu, ko agrāk lietoja lielās elektronu skaitļojamās mašīnās, un pielāgoja to lietošanai mikrodatoros. Nākamais solis bija saistīts ar Amerikas korporatīvās dzīves politiku, jo pie Geitsa un Allena vērsās korporācija *International Business Machines (IBM)*, kas bija nolēmusi uzbūvēt jaunu personālo datoru *IBM PC*, un bija nepieciešams atrast operētājsistēmu šim datoram. *Microsoft* iznomāja firmai savu diska operētājsistēmu *MS-DOS*.

Jaunā datora panākumi nozīmēja, ka aizvien vairāk pieauga *IBM* atkarība no *Microsoft* programmām. Līdz 90. gadu sākumam *Microsoft* bija pārdevis vairāk nekā 100 miljonu eksemplāru savas programmas un aizvadījis prom tirgus konkurentus. Firmas dominējošo stāvokli vēl vairāk nostiprināja jaunā operētājsistēma *Windows* – programma, kas paredzēta datora saskarnēm. Līdz 90. gadu vidum gandrīz 90% pasaules personālo datoru darbināja *Windows*

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads	3
28. septembris, 480. g. pr. Kr.	
Salamīnas kauja	5
15. marts, 44. g. pr. Kr.	
Jūlija Cēzara noslepkavošana	10
Lielā piektdiena, ap 30. g. pēc Kr.	
Jēzus Kristus sišana krustā	15
330. gada 11. maijs	
Konstantinopoles pasludināšana	20
406. g. 31. decembris	
Ģermāņu cilšu savienība šķērso Reinu	25
632. gada 7. decembris	
Muhameda nāve	30
732. gada 11. oktobris	
Kauja pie Tūras	35
800. gada 25. decembris	
Kārļa Lielā kronēšana	40
1095. gada 27. novembris	
Pāvests Urbāns II aicina doties pirmajā krusta karā	45
1227. gada 25. augusts	
Čingishana nāve	50
1453. gada 29. maijs	
Konstantinopoles krišana	55

1492. gada 12. oktobris	
Kolumbs izkāpj krastā Bahamu salās	60
1519. gada 20. septembris	
Magelāns dodas uz Dienvidameriku	65
1521. gada 18. aprīlis	
Luters izaicina Kārli V Vormsas reihstāgā	70
1588. gada 29. jūlijs	
Spāņu armādas sagrāve	75
1600. gada 21. oktobris	
Tokugava Iejasu uzvar kaujā pie Sekigaharas	80
1607. gada 24. maijs	
Džeimstaunas dibināšana Virdžīnijā	85
1618. gada 23. maijs	
Defenstrācija Prāgā	90
1661. gada 5. jūnijs	
Izaks Ņūtons iestājas Kembridžas Universitātē	95
1683. gada 12. septembris	
Osmaņi pārtrauc Vīnes aplenkumu.....	100
1713. gada 11. aprīlis	
Utrehtas miers	105
1768. gada 26. augusts	
<i>Endeavour</i> atstāj Plimutu	110
1776. gada 4. jūlijs	
ASV Neatkarības deklarācija	115
1789. gada 14. jūlijs	
Bastīlijas ieņemšana	120

1815. gada 18. jūnijs	
Kauja pie Vaterlo	125
1819. gada 17. decembris	
Simons Bolivars izvirzīts par Lielās Kolumbijas prezidentu	130
1830. gada 15. septembris	
Liverpūles – Mančestras dzelzceļa līnijas atklāšana	135
1833. gada 23. augusts	
Parlaments pieņem Atbrīvošanas aktu	141
1853. gada 8. jūlijs	
Komodors Perijs noenkurojas Tokijas līcī	146
1865. gada 9. aprīlis	
Roberts E. Lī padodas Apomatoksā.....	151
1870. gada 1. septembris	
Sedānas kauja	156
1876. gada 7. marts	
Aleksandrs Greiems Bells izveido telefonu	161
1900. gada 20. jūnijs	
Bokseru sacelšanās.....	165
1905. gada 30. jūnijs	
$E = mc^2$: Speciālā relativitātes teorija	170
1914. gada 28. jūnijs	
Franča Ferdinanda noslepkavošana Sarajevā	175
1916. gada 1. jūlijs	
Pirmā diena pie Sommas	180
1917. gada 7. novembris	
Ziemas pils ieņemšana	185

1941. gada 22. jūnijs	
Operācija «Barbarosa»	190
1941. gada 7. decembris	
Japāņu uzbrukums Pērlhārborai	195
1945. gada 6. augusts	
Hirosimas bombardēšana	200
1957. gada 25. marts	
Romas līgumi	205
1962. gada 28. oktobris	
Hruščovs piekrīt izvēkt raķetes no Kubas	211
1963. gada 28. augusts	
«Man ir sapnis»	216
1969. gada 21. jūlijs	
«Ērglis ir nolaidies»	221
1973. gada 29. marts	
Pēdējie ASV bruņotie spēki pamet Vjetnamu	226
1973. gada 16. oktobris	
OPEC paaugstina naftas cenu	231
1976. gada 3. februāris	
Viljama Henrija Geitsa III nākšana pie varas.....	236
1989. gada 9. novembris	
Berlīnes mūra krišana.....	241
1990. gada 11. februāris	
Nelsons Mandela tiek atbrīvots no cietuma	247
2001. gada 11. septembris	
Vienpadsmitais septembris.....	252